

GRZEGORZ SIUDUT

CESARSKO-KRÓLEWSKIE GIMNAZJA PAŃSTWOWE MIAST LWOWA
NA DRODZE TRANSFORMACJI W GIMNAZJA PAŃSTWOWE
POLSKI NIEPODLEGŁEJ 1914–1922

Wybuchu wielkiej wojny w lecie 1914 roku z perspektywy czasu uznać trzeba za impuls do zmian galicyjskiego modelu edukacji. Z dnia na dzień zaczęto wówczas modyfikować prawno-administracyjne ramy pracy galicyjskiej oświaty. Celem wprowadzanych korekt było dostosowanie systemu nauczania, wychowania, organizacji oświaty i pracy szkół (w tym szkół średnich) do potrzeb prowadzącej wojnę monarchii. Apogeum transformacji całości galicyjskiej oświaty przypada na okres polityczno-społecznych przemian, będących konsekwencją upadku Austro-Węgier i przejścia byłej Galicji przez odrodzone państwo polskie. Analiza okresu przemian skłania badacza dziejów lwowskiej i polskiej oświaty do wyodrębnienia trzech jednolitych faz. Pierwsza zaczęła się wraz z wybuchem wojny w lecie 1914 roku i trwała do zakończenia rosyjskiej okupacji Lwowa. Druga, zapoczątkowana z końcem tej okupacji w lipcu 1915 roku, ciągnęła się do upadku monarchii. Trzecia przypadła na czas odrodzenia Polski w listopadzie 1918 roku. Daty wyznaczające punkt zakończenia transformacji galicyjskiej oświaty i integracji pracującego w Galicji szkolnictwa średniego z systemem edukacyjnym II Rzeczypospolitej szukać można w ramach jednego z trzech kolejno następujących zdarzeń: we wprowadzeniu w życie wydanej w 1920 roku ustawy o ustroju władz szkolnych, w powołaniu od życia w lutym 1921 roku Kuratorium Lwowskiego lub w podjęciu w 1. półroczu 1922 roku nieudanej próby przeprowadzenia przez sejm ustawy o szkolnictwie średnim¹.

¹ J. B u z e k, *Rozwój szkół średnich w Galicji w ciągu ostatnich lat pięćdziesięciu: 1859–1909*, Lwów 1909; J. H u l e w i c z, *Udział Galicji w walce o szkołę polską 1899–1914*, Warszawa 1934; H. B a r y c z, *Rozwój historii oświaty, wychowania i kultury w Polsce*, Kraków 1949, *Historia Nauki Polskiej w Monografiach*, nr 31; J. S e m k ó w, *Polityka szkolna władz w poglądach społeczeństwa polskiego o Galicji: szkoły ludowe w okresie wiceprezydentury Michała Bobrzyńskiego*, Wrocław 1973, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 1230, *Prace Pedagogiczne* nr 203; S. M o ż d ż e Ń, *Ustrój szkoły średniej w Galicji i próby*

Z perspektywy lat najtrwalszą spuścizną galicyjskiego modelu edukacji w systemie szkolnym Polski niepodległej była XIX-wieczna koncepcja oparcia systemu edukacji młodego pokolenia na dominującej pozycji gimnazjum – ośmioletniej ogólnokształcącej szkole średniej, częściowo zreformowanej po debacie programowej z lat 1919–1922. Pozycję tej szkoły utrwalił projekt nauczania Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej [dalej: WRiOP] z 1919 roku. Przyjęto w nim narodowy kierunek wychowania i kształcenia, wypracowany na początku XX wieku. Trwałym elementem przeniesionym w nowe czasy były też baza edukacyjna i kadry pedagogiczne szkół uformowane przed 1918 rokiem².

1. U PROGU WOJNY

Lwowski ośrodek szkolnictwa średniego ogólnokształcącego apogeum rozwoju osiągnął w lecie 1914 roku. Lwów wedle liczby szkół był wówczas największym centrum edukacji na poziomie średnim w Galicji. Rywalizować z nim mógł jedynie Kraków. Ale, jak ujawnia sprawozdanie cesarsko-królewskiej Rady Szkolnej Krajowej [dalej: c.k. RSK], o ile w Krakowie na początku roku szkolnego 1912/1913 w pięciu placówkach i ich filiach zapisanych było 3143 osób (9,6% spośród 32 886 kształconych w 62 zakładach Galicji), to w ośmiu szkołach Lwowa ten rok szkolny rozpoczęło 6085 uczniów (18,5% edukowanych w Galicji)³.

Charakterystyczną cechą lwowskiego ośrodka była wielowyznaniowość i wielonarodowe pochodzenie uczniów, których w tutejszych szkołach średnich ogólnokształcących kształcono w trzech językach narodowych. W sześciu gimnazjach: III; IV; V; VI; VII; VIII oraz w filiach gimnazjów IV i VII uczono po polsku, w szkole akademickiej i jej filii po ukraińsku, a w gimnazjum II po niemiecku. W mieście pracowały dwie państwowe szkoły realne z polskim językiem wykładowym, przekształcone w latach 20. XX wieku w gimnazja ogólnokształcące. Razem więc w państwowych gimnazjach i szkołach realnych Lwowa w czerwcu 1912 roku pobierało naukę 6661 uczniów. 3024 rzymskich katolików, 1673 grekokatolików, 1764 wyznania mojżeszowego, 107 ewangeli-

jego modernizacji w latach 1848–1884, Wrocław 1974; W. Bartel, *Galicyjska Rada Szkolna Krajowa: czasy, instytucja, ludzie*, Warszawa 1980, *Zeszyty Naukowe UJ* nr 543, *Prace Prawnicze*, z. 56, s. 33–61; J. Ulatowska-Urbaneck, *Galicja pierwszych lat XX w. jako teren działalności oświatowej*, Wrocław 1986, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 745, *Prace Pedagogiczne* nr 47, Wrocław 1986, s. 8 i następane.

² *Polska współczesna: oświata i szkolnictwo 1914–1921. Lwów 1923*, [w:] *Encyklopedia wychowawcza*, t. 9, z. 9, s. 4 i następane; K. Z., *Szkolnictwo polskie w latach 1918–1926*, „Przegląd Pedagogiczny” R. 46 (11), 1927, nr 2, s. 35–38 i nr 3, s. 61–64; J. Stypiniski, *Szkolnictwo w dniu X-lecia odrodzenia Rzeczypospolitej*, „Przełom” R. 3, 1928, nr 43/45 z 18 listopada, s. 20–24; L. Kurdybacha, *Polityka oświatowa drugiej Rzeczypospolitej*, „Nowa Szkoła” R. 1968, nr 10–11, s. 15–23; S. Dobrosiewicz, *Dwa trudne starty i dwie reformy szkolne*, tamże, s. 24–31.

³ Sprawozdanie C.K. Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w r. szk. 1911/12, Lwów 1913, tab. 1, s. 11–12.

ków, 15 ormiańskich katolików, jeden prawosławny i 13 osób innych wyznań. We Lwowie uczyło się 4964 Polaków, 1530 Ukraińców [w źródle nazywanych Rusinami], 150 Niemców, dziewięciu Czechów, pięciu Węgrów i trzy osoby innych narodowości. Autorzy tego sprawozdania nie wyodrębniają Żydów, których większość zaliczają prawdopodobnie do narodowości polskiej⁴.

Koszty działania szkół, kształcenia i utrzymania uczniów były bardzo wysokie, a złożona sytuacja gospodarcza Galicji przy końcu XIX i na początku XX wieku uniemożliwiały przeniesienie wydatków związanych z edukacją męskiej części społeczeństwa na rodziców lub prywatnych inwestorów. Wynikiem tego był niedorozwój prywatnego szkolnictwa męskiego w Galicji. Natomiast na drodze inicjatyw i inwestycji prywatnych – w związku z konserwatywnym podejściem do kształcenia kobiet w tej prowincji – rozwijało się szkolnictwo żeńskie. Większość zakładów prywatnych we Lwowie utrzymywana była przez związki narodowo-wyznaniowe i społeczno-samorządowe. Ten stan rzeczy odzwierciedlał się też w strukturze szkolnej stolicy Galicji. W roku szkolnym 1911/1912 pracowały tu tylko dwa męskie gimnazja prywatne, kształcące 156 uczniów (Gimnazjum im. Adama Mickiewicza, które prowadził dr Karol Petelenz, oraz gimnazjum realne dr. Jana Niemca, w którym uczyło się 31 osób. Trzecie prywatne gimnazjum (im. Henryka Jordana), w którym dyrektorem był dr Emil Petzold, założył w 1913 roku Mieczysław Kistryn. W tym czasie w 12 prywatnych szkołach żeńskich (w siedmiu gimnazjach i pięciu liceach) uczyło się 1529 dziewcząt (1115 w gimnazjach i 414 w liceach)⁵.

Różnorodność zbiorowości uczniów lwowskich szkół była pochodną struktury wyznaniowo-narodowej. W 1910 roku wśród ludności Lwowa 61,7% stanowili rzymscy katolicy, 20% wyznawcy religii mojżeszowej, 17,1% grekokatolicy i 2,2% wyznawcy innych religii (w większości byli to ewangelicy). Językiem polskim posługiwało się 85,8% mieszkańców, 10,8% językiem ukraińskim, a 3% językiem niemieckim. W mieście przeżywał urzędniczo-inteligencko-kupiecki żywioł. Taki obraz narodowo-społecznego pochodzenia ludności znajdował odzwierciedlenie w przyjętym w miejscowych zakładach kształcenia i wychowania. Dyrekcje lwowskich szkół starały się, by oferta oświatowa odpowiadała potrzebom edukacyjnym miejskich elit. Pobieranie tu nauki przez młodzież z innych środowisk, z innych miast oraz wsi regionu, ułatwiał kontakt dominującej grupy uczniów ze środowiska wielkomiejskiego z kolegami z mniejszych miast i ze wsi. Sprzyjało również szerzeniu na prowincji idei, jakimi żyła stolica. Stołeczność mającego w 1914 roku ponad 200 000 ludności Lwowa znacząco wpływała na pracę szkół, kształ-

⁴ Tamże, tab. 2, s. 17; tab. 4, s. 24–25; tab. 5, s. 30–34.

⁵ Tamże, tab. 2, s. 8–17; J. H u l e w i c z, *Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w XIX wieku*, Kraków 1939, s. 20 i następane; H. K r a m a r z, *Stan ilościowy gimnazjów galicyjskich w latach 1867–1914*, „Studia Historyczne” R. 29, 1986, z. 3 (114), s. 359–383; B. C z a j e c k a, *Z domu w szeroki świat: droga kobiet do niezależności w zaborze austriackim w latach 1890–1914*, Kraków 1990, s. 30 i następane; A. B i l e w i c z, *Prywatne żeńskie szkolnictwo średnie w Galicji w latach 1871–1914*, Wrocław 1992, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 1228, *Prace Pedagogiczne*, nr 83, s. 110–127.

cenie i wychowanie młodzieży⁶. Na prowincję przenosiła ona idee, którymi żyła stolica regionu.

To we Lwowie ścierały się opinie o wychowaniu i roli edukacji w życiu narodu i społeczeństwa. Tu pedagodzy, zwolennicy idei narodowej, krytykowali c.k. RSK oraz koncepcję wychowania i kształcenia realizowaną w gimnazjum państwowym. „Narodowcy”, których model edukacji zdobył przed 1914 roku szerokie wpływy, zarzucali szkole galicyjskiej bezkrytyczne przyjęcie germańskich wzorów. Miało to, ich zdaniem, zaowocować zanikiem tradycji narodowej, skarłowaceniem charakterów i przeładowaniem uczniów nauką. Krytykowali biurokratyzację oświaty i formy nauczania przyjęte w gimnazjum klasycznym. Domagali się reformy systemu wychowania, uznania potrzeb fizycznych i psychicznych dziecka, zakończenia wydawania patentów na inteligentów. Chcieli dostosowania nauki do potrzeb kraju, kształcenia kadr dla rolnictwa i przemysłu. Pragnęli, by nowy model wychowania oparto o chrześcijańską religijność, moralność i kulturę. Wynikiem ich nacisków było wprowadzenie w 1909 roku obowiązkowej nauki dziejów ojczyzny⁷.

Zwolennicy demokratycznego nurtu edukacji krytykowali elitarność gimnazjum i chcieli szkoły dostępnej dla wszystkich uczniów. Przeszkadzał im dualizm oświaty, domagali się jednolitości kształcenia, wyrównania poziomu szkoły na wsi i w mieście, rozbudowy sieci szkolnej. Atakując religijne podstawy wychowania, rolę katechetów, korelację nauki religii z innymi przedmiotami, postulowali laicyzację kształcenia i oparcie go o zdobycze nauki⁸.

⁶ J. Wilczkowski, *Lwów jego rozwój i stan kultury oraz przewodnik po mieście*, Lwów 1907, s. 63; I. Drexler, *Wielki Lwów: le Grand Leopold*, Lwów 1920, s. 47; B. Hożowski, *Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772–1914*, Lwów 1935, s. 19 i następane; *Lemberg/L'viv 1772–1918: Wiederbegegnung mit einer Landeshauptstadt der Donaumonarchie*, Wien 1993, s. 10 i następane; R. A. Murk, *Polnische Bastion und ukrainisches Piemont*, [w:] *Lemberg–Lwów–L'viv: eine Stadt im Schnittpunkt europäischer Kulturen*, herausgegeben P. Fässler, T. Held, D. Sawirtzki, Köln–Weimar–Wien 1993, s. 62–65; J. Holzer, *Vom Orient die Fantasie und in der Brust der Slawen Feuer: Jüdischen Leben und Akkulturation im Lemberg des 19. und 20. Jahrhunderts*, [w:] tamże, s. 86 i następane; A. H. Horbatach, *Polnische Stadt und ukrainische Minderheit: Nationale Gegensätze im Lemberg der Zwischenkriegszeit*, tamże, s. 94 i następane; G. Siudut, *Warunki kształcenia inteligencji w lwowskich gimnazjach państwowych w dobie autonomii 1867–1914*, [w:] *Lwów: miasto, społeczeństwo, kultura*, t. 1, Kraków 1995, s. 79–80.

⁷ I. Moszczeńska, *Zasady wychowania*, Warszawa 1907, s. 10 i następane; S. Szydelski, *Zjazd nauczycieli szkół wyższych w Krakowie: kartka do dziejów reformy szkoły*, Lwów 1907, s. 5 i następane; tenże, *Religia a wychowanie i szkoła*, Poznań 1917, s. 15 i następane; L. Zarzecki, *O wychowaniu narodowym*, Warszawa 1917, s. 29–43; T. Łopuszański, *Zagadnienie wychowania narodowego*, Warszawa 1918, s. 12; W. Borowski, *Ogólne zasady wychowania narodowego*, Warszawa 1918, s. 11–13 i następane; J. Woroniecki, *Szkola narodowa a nauczanie języka polskiego*, Kraków 1916; W. Zwołińska, *Sprawa nauczania historii kraju rodzinnego w gimnazjach galicyjskich w latach 1867–1914*, „Małopolskie Studia Historyczne” R. 9, 1966, z. 1/2 (32/33), s. 43–45.

⁸ S. Zaleski, *Ciemnota Galicji w świetle cyfr i faktów 1772–1902: czarna księga szkolnictwa galicyjskiego*, Lwów 1904, s. 12 i następane; S. Sempłowska, *Niedola młodzieży w szkole galicyjskiej*, [w:] *Pisma pedagogiczne i oświatowe*, Warszawa 1960, s. 40 i następane; też, *Polityka szkolna*, tamże,

Propagatorzy „nowego wychowania” głosili konieczność unowocześnienia procesu nauczania, ograniczenia zakresu jego treści, zastąpienia wiedzy klasycznej wiedzą współczesną. Podkreślali oni wagę nauczania języków nowożytnych, przedmiotów matematyczno-przyrodniczych, artystyczno-technicznych, historii nowożytnej. Dążyli do zastąpienia tradycyjnych metod nauczania metodami pobudzającymi samodzielną, aktywną naukę. Chcieli, by nauczyciel nie tyle przekazywał gotową wiedzę, co ją wraz z uczniem zdobywał⁹.

Walka ze szkołą tradycyjną zogniskowała się w listopadzie 1909 roku na II Kongresie Pedagogicznym we Lwowie. Propagowano na nim idee „nowej szkoły”, wychowania narodowego, demokratycznego. Wytyczono kierunek transformacji systemu szkolnego¹⁰.

Jednak nawet krytycy działalności szkolnej epoki autonomii nie mogli podważyć twierdzenia, że w Galicji udało się wznieść gmach edukacji publicznej, zapewnić naukę w mowie ojczystej, kultywować tradycję i rozwijać oświatę mas w językach mieszkańców prowincji: polskim i ukraińskim. Mimo nacisku „narodowców” i „demokratów” c.k. RSK. starała się, by szkoła nie stanowiła terenu walki politycznej. W tym celu tłumiła ona wszelkie przejawy samodzielności i stała na stanowisku prowadzenia nauki w ramach utrwalonego modelu. W związku z atakami zwolenników „nowego wychowania”, Rada broniła gimnazjum klasycznego ukształtowanego przez filozofię niemiecką przełomu XVIII/XIX wieku¹¹.

Ważnym elementem wpływającym na efekty kształcenia w gimnazjach państwowych Lwowa była zatrudniona w nich kadra wybitnych pedagogów. O ile bowiem na prowincji poziom tych kadr był zróżnicowany, to w stolicy prowincji był wysoki. C.k.

s. 205–211; też, *Z tajemnic ciemnogrodu*, cz. 1, tamże, s. 295–324; W. Spasowski, *Wybór pism*, Warszawa 1949, s. 87–97 i następne; F. W. Araszkie wicz, *Z dziejów walki o laicyzację szkoły i wychowania w Polsce w latach 1914–1939*, Warszawa 1968, cz. 1, s. 6 i następne.

⁹ L. Bykowski i Jaxa, *Kształcenie charakteru*, Lwów 1919, s. 14 i następne; L. Zarzecki, *Szkola pracy: pojęcia i główne zadania*, Poznań 1921, s. 4 i następne; B. Nawroczyński, *Polska myśl pedagogiczna*, Lwów 1938, s. 208–210 i następne; M. Lipowska, *Koncepcje wychowania ogólnego w programach szkoły polskiej z lat 1919–1922*, Toruń 1961, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, *Prace Wydziału Filologiczno-Filozoficznego*, t. 10, z. 2, s. 13 i następne; L. Chamał, *Prądy i kierunki w pedagogice XX w.*, Warszawa 1962, s. 23 i następne; S. Dobrowolski, T. Nowicki, *Szkoły eksperymentalne w Polsce 1900–1964*, Warszawa 1966, s. 16 i następne; B. Jagiełło, *Spór o koncepcję wychowania narodowego i obywatelskiego w latach 1905–1918*, „Przegląd Humanistyczny” R. 27, 1983, nr 8 (215), s. 48; T. Jaluźna, *Polska szkoła pracy w pedagogice międzywojennej*, [w:] *Oświata, szkolnictwo i wychowanie w latach II Rzeczypospolitej*, pod red. K. Późnańskiego, s. 147–159; W. Gorzyński-Szulaكية wicz, *Galicyjska myśl pedagogiczna i jej wykorzystanie w okresie międzywojennym*, tamże, s. 305–309; D. Drynda, *Poszukiwanie naukowych podstaw pedagogiki w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, tamże, s. 311–323; S. Sztobrzyn, *Wkład pedagogiki kultury w Polską myśl pedagogiczną okresu międzywojennego: wybrane problemy*, tamże, s. 325–332; F. Berzeźnicki, *Innowacje pedagogiczne w Polsce 1918–1939*, Szczecin 1984, s. 5 i następne.

¹⁰ T. Wiecezorek, *Historia wychowania i myśli pedagogicznej*, Warszawa 1982, s. 112–113.

¹¹ S. I. Możdżeń, *Reformy szkoły średniej w Galicji w latach 1884–1914*, Kielce 1989, s. 127–134.

RSK dbała, by nauczyciele gimnazjów państwowych mieli uniwersyteckie wykształcenie, by przeszli wieloletni staż na stanowisku suplenta (zastępcy nauczyciela), z którym co roku odnawiano kontrakt. C.k. RSK dążyła do tego, by do lwowskich gimnazjów państwowych przenoszono najlepszych nauczycieli z prowincji. Miała to być dla nich forma awansu i ukoronowanie zwykle lat pracy. Wagę też, którą przykładano do honorowania i podkreślania pozycji nauczycieli gimnazjów państwowych – i to nie tylko we Lwowie, ale w całej Galicji – podkreślał fakt, że nominacje na stanowisko nauczyciela stałego na wniosek c.k. RSK podpisywał minister Wyznań i Oświaty w Wiedniu, a nominację na dyrektora gimnazjum państwowego na wniosek c.k. RSK i ministra Wyznań i Oświaty podpisywał sam cesarz. Taki system zapewniał nauczycielom autorytet i szacunek uczniów, rodziców, otoczenia¹². Dopiero w 1914 roku nominacje znalazły się w gestii c.k. RSK. Marian Tyrowicz pisał: „Młokos w granatowym mundurku [...] stykał się z gronem nauczycielskim nie byle jakim. Co drugi [...] był wykładowcą na Uniwersytecie lub Politechnice, przeważnie z tytułem docenta czy adiunkta, miał w swym dorobku pisarskim kilka prac naukowych; często byli to publicyści i współpracownicy najpoczytniejszych dzienników w kraju, recenzenci literaccy, teatralni, muzyczni, niejednokrotnie nawet redaktorzy, czasem literaci”¹³. Taki przebieg karier powodował lojalizm i konserwatyzm środowiska, czego żądała Rada, prowadząca politykę kadrową według kryteriów zapewniających sprawność kształcenia i wychowania. Stanisław Kot pisał, że nauczyciele odznaczeni się „[...] pracowitością, sumiennością i powagą w pojmowaniu i spełnianiu obowiązków [...], doszło też do znacznego wyrobienia dydaktycznego”¹⁴.

Rolę Lwowa, siedziby władz prowincji, miasta urzędników, kupców i inteligencji, głównego w Galicji ośrodka kształcenia na ziemiach polskich w 1914 roku porównać można tylko z rolą edukacyjną Warszawy i Krakowa. Kraków wszakże kształcił mniej uczniów, a w Warszawie nie było szkół państwowych z polskim językiem nauczania.

2. LATO 1914 ROKU

Wybuch wojny zaskoczył lwowian. Dla Polaków miała to być wojna o wolność. Reagowali spontanicznie, zasilali Legiony Polskie, zbierali składki na Polski Skarb Wojсковy, uczestniczyli w manifestacjach i wiecach. Rozbici politycznie i marzący o autonomii lwowscy Ukraińcy w większości trwali wiernie przy monarchii. Do tej wierności wzywał zresztą unitów i ukraińskich narodowców grekokatolicki metropolita Andrzej Szeptycki. Obawiał się on, tak jak i większość grekokatolików, że zwycięska Rosja zmusi ich do przejścia na prawosławie. Zgoła inne stanowisko reprezentowała nieliczna wśród lwowskich Ukraińców grupa moskalofilów „Rusinów”, pragnących wcielenia Galicji do

¹² M. J a n i k, *O wolność i władztwo ducha: spowiedź niepodległościowca*, Kraków 1939, s. 30 i następne.

¹³ M. T y r o w i c z, *W galicyjskim gimnazjum*, „Pamiętnikarstwo Polskie” R. 3, 1973, nr 3/4, s. 118.

¹⁴ S. K o t, *Dzieje wychowania*, Warszawa 1926, s. 306.

Rosji. Pogromów zaś, poboru do armii, kontrybucji, włączenia Lwowa do Rosji, polskich i ukraińskich marzeń o niepodległości bali się Żydzi. Opowiadali się więc jednoznacznie za pozostaniem Galicji w państwie Habsburgów¹⁵.

Wojna przerwała przygotowania do rozpoczęcia roku szkolnego. Wielu nauczycieli i starszych uczniów powołano do wojska, inni wstępowali do Legionów lub zostali poza miastem. Budynki szkolne zamieniono na szpitale, magazyny, punkty mobilizacyjne i etapowe. Szkoły poniosły dotkliwie straty w sprzęcie i pomocach naukowych. Pozostali w mieście nauczyciele starali się pomagać pozbawionym zajęcia uczniom. Mimo trudnej sytuacji organizowali im, zgodnie z okólnikiem c.k. RSK z 6 i 11 sierpnia 1914 roku, pracę w handlu, przemyśle, rolnictwie i transporcie. Praca ta miała się odbywać w oparciu o opracowane regulaminy, w których określono jej warunki, wysokość płacy, omówiono zasady zachowania, zakwaterowania, ubioru, wyżywienia, wypoczynku i opieki nad uczniami¹⁶.

Powyższe starania przerwał niekorzystny dla monarchii przebieg wojennych zmagañ. W dniu 27 sierpnia Lwów ogarnęła panika, po której ewakuowano instytucje państwowe i magistrackie. Ewakuacja objęła część nauczycieli i uczniów. Miasto opuściła też c.k. RSK, która przez Nowy Sącz, Krynicy i Węgry dotarła do Białej, gdzie wznowiła pracę. Nad szkołami opiekę przejęli pracownicy, którzy zostali we Lwowie¹⁷.

3. OKUPACJA ROSYJSKA (WRZESIEŃ 1914 – LIPIEC 1915 ROKU)

W dniu 3 września 1914 roku Rosjanie zajęli Lwów. Początkowo, gdy na czele administracji wojskowej stał generał-gubernator wojenny miasta Lwowa, pułkownik hrabia Sergiusz Szeremietiew [Cheremeteff], któremu zależało na spokoju w strefie frontu, Rosjanie unikali politycznych deklaracji. Zgodzili się na działanie służb porządkowych, Milicji, Straży Obywatelskiej, polskiego zarządu na czele z Tadeuszem Rutkowskim. Wzięli 16 zakładników ze wszystkich grup narodowych, kontrolowali poczty, dworce, obiekty wojskowe, administracyjne oraz ustalili wartość korony w stosunku do rubla. Sytuacja zmieniła się po objęciu władzy przez rusyfikatora, zwolennika hasła łączenia

¹⁵ K. Małeczynski [i in.], *Lwów i ziemia czerwińska*, Lwów 1938, s. 268–269; S. Wasylewski, *Niezapisany stan służby*, Warszawa 1957, s. 153–155; H. Wereszycki, *Pod berłem Habsburgów: zagadnienia narodowościowe*, Kraków 1975, s. 144–145, 221–222, 261–281; H. Kramarz, *Lwów i jego samorząd w chwili wybuchu wielkiej wojny*, „Studia Historyczne” R. 35, 1992, z. 2, s. 189–203.

¹⁶ Sprawozdanie dyrekcji c.k. IV gimnazjum we Lwowie za lata 1914/15 i 1915/16, Lwów 1916, s. 3; Sprawozdanie dyrekcji c.k. VI gimnazjum we Lwowie za r. szk. 1915/16, Lwów 1916, s. 3–4; Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum VIII we Lwowie za r. szk. 1915/16, Lwów 1917, s. 3; Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie za r. szk. 1916/17, Lwów 1917, s. 5.

¹⁷ S. Rzepiński, *Pamiętnik pięćdziesięcioletniej polskiej pracy pedagogicznej 1885–1935*, Kraków 1937, s. 62–63; J. Chołodecki-Białynia, *Wspomnienia z lat niedoli i niewoli 1914–1918*, Lwów 1919, s. 5.

Rusi, wojennego generała-gubernatora Galicji, generała-lejtnanta hrabiego Jerzego Bobrinskiego¹⁸. Książę Mikołaj Mikołajewicz wystosował do Rusinów odezwę, głoszącą potrzebę włączenia Galicji do Rosji. Pisał on: „[...] bracia Ruscy, Rosjanie, ucisk Rosjan przez obcych się kończy”¹⁹. Car Mikołaj II w czasie pobytu we Lwowie dodał: „[...] nie ma żadnej Galicji, jest tylko jedna, aż do Karpat sięgająca wielka Rosja”²⁰. Dnia 20 września Bobrinskij wydał manifest zawieszający pracę klubów, związków, towarzystw, zakładów naukowych, kursów i internatów, pozwalając jedynie działać szkolnym warsztatom²¹. Wprowadzono cenzurę, nowy podział terytorialny, rosyjską administrację. Pod warunkiem lojalności wyrażono zgodę na czasowe działanie samorządu. Rusyfikacji uległy nazwy ulic, szyldy, prokuratura. Likwidowano Kościół unicki. Jego wierni byli namawiani do konwersji na prawosławie. Wywiezionego do Kijowa metropolitę Andrzeja Szeptyckiego zastąpiono biskupem Wołynia Eulogiuszem, który głosił, że nie ma już unii: „[...] gdyż wszyscy rusini [pisownia za oryginałem] wraz ze swoimi duchownymi czekają tylko z utęsknieniem na możliwość oficjalnego przejścia na prawosławie”²². Ograniczono swobody Żydów, którzy stali się ofiarami rabunków i pogromów. Pewną powściągliwość, w związku z manifestem Mikołaja Mikołajewicza, Rosjanie zachowali wobec Polaków, lecz poparcie uzyskali jedynie u grupy moskalofilów skupionych wokół „Słowa Polskiego”. Znaczna część lwowian pozbawionych stałych dochodów musiała żyć z wyprzedaży majątku²³.

Pozostali we Lwowie nauczyciele i pracownicy c.k. RSK w dniu 11 września omówili sprawy bytowe oraz problem opieki nad młodzieżą i postanowili powołać komisję, która zająć się miała wznowieniem pracy szkół. Zaczęto wpisy, oznaczono daty rozpoczęcia nauki. Działania te przerwał wyżej wymieniony dekret Bobrinskiego. Sprawę wznowienia nauki Rosjanie podjęli 17 grudnia 1914 roku w opublikowanym na murach miasta dekreście, podpisanym przez Bobrinskiego oraz komendanta wojskowego miasta pułkownika Aleksija Skałona [Skałona]. Zezwolono w nim czasowo otworzyć z dniem 14 stycznia 1915 roku szkoły prywatne w Galicji i na Bukowinie. Przestrzegając przepisów rusyfikacyjnych, pracę na nowo podjęły gimnazja: im. Mickiewicza, Krasińskiego, Jordana, Niedziałkowskiej, Strzałkowskiej oraz ss. Urszulanek. Rosyjskojęzyczne szkoły prywatne (męską i żeńską) usiłował też we Lwowie otworzyć rosyjski duchowny Michaił Stelmaszko. Nadzór nad funkcjonowaniem działających placówek sprawowali

¹⁸ H. K r a m a r z, *Samorząd Lwowa w czasie pierwszej wojny światowej i jego rola w życiu miasta*, *Kraków 1994*, s. 28–29, 36–40 i następne.

¹⁹ J. C h o ł o d e c k i - B i a ł y n i a, *Lwów w czasie okupacji rosyjskiej 3 września 1914–22 czerwca 1915: z własnych przeżyć i spostrzeżeń*, *Lwów 1930*, s. 55.

²⁰ F. P a p e é, *Historia miasta Lwowa w zarysie*, *Lwów 1924*, s. 267.

²¹ Aneks; B. J a n u s z, *Dokumenty urzędowe okupacji rosyjskiej Lwowa*, [Lwów] 1916, s. 70.

²² *Lwów po inwazji rosyjskiej: wrzesień–grudzień 1914: opowiadanie naocznego świadka*, *Wiedeń 1916*, s. 32.

²³ B. J a n u s z, *293 dni rządów rosyjskich we Lwowie 3 IX–22 VI 1915*, *Lwów 1915*; J. C h o ł o d e c k i - B i a ł y n i a, *Zakładnicy miasta Lwowa w niewoli rosyjskiej 1915–1918*, *Lwów 1930*, 5 i następne.

członek Dumy Państwowej, koniuszy carski Dimitrij N. Czichaczew oraz rusyfikator Chełmszczyzny, inspektor szkolny Januszkiewicz²⁴.

Zezwolenie na otwarcie szkół nie dotyczyło placówek państwowych, które do końca wojny miały być zamknięte, a po jej zakończeniu zrusyfikowane. Plany te odbijały się negatywnie na nauczycielach, uczniach i bazie szkolnej. Budynki wielu zakładów przejęła armia rosyjska. Zarządcą pozostałego szkolnego majątku mianowano dyrektora szkół ludowych w guberni kijowskiej W. B. Plesskiego. We Lwowie podlegali mu inspektorzy szkół ludowych: przybyły z guberni chełmińskiej Juszkiewicz, osławiony prześladowaniem Polaków Owsijewski, Feszczenko z Połtawy, Miroljubow (Mirolubow) z Saratowa i inspektor niżnie-nowogrodzkiego gimnazjum Justow. Przygotowując rusyfikację szkolnictwa w Galicji, organizowano we Lwowie, Samborze, Tarnopolu, Stanisławowie i Czerniowcach kursy dla nauczycieli szkół ludowych z zakresu języka, literatury i historii rosyjskiej. Kurs lwowski miał trwać dwa miesiące i zakończyć się 20 marca 1915 roku²⁵.

Dewastacja bazy szkolnej, powołania do służby wojskowej lub rozpierzchnięcie się po monarchii wielu nauczycieli i uczniów nie zniszczyło życia oświatowego we Lwowie. Pozostali w mieście nauczyciele, mimo konieczności podjęcia pracy poza zawodem, starali się w ramach tworzonych przez samorząd instytucji opieki („ochronek”, „ogrzewalni”, „gniazdek rodzinnych”) gromadzić uczniów, którzy nie wyjechali. Zapewniano im w tych ośrodkach posiłki i organizację czasu wolnego. Pod pretekstem prowadzenia szkolnych warsztatów podejmowano też zakamuflowane formy tajnego nauczania²⁶.

Pracująca w Białej c.k. RSK kierowała polską emigracyjną diasporą. Jej urzędnicy określali zasady nauczania i wychowania obowiązujące uczestników kursów organizowanych w Wiedniu, Pradze, Brnie, Budapeszcie, Opawie. Kursy te działały do końca roku szkolnego 1917/1918²⁷.

²⁴ Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie za r. szk. 1916/17, s. 8–9; S. R o s s o w s k i, *Lwów podczas inwazji*, Lwów [1915], s. 257 i 260–264; J. H u p k a, *Z czasów wielkiej wojny: pamiętnik kombatanta*, Lwów 1937, s. 97–101; J. N u s b a u m - H i l a r o w i c z, *Pamiętnik przyrodnika: autobiografia*, Lwów 1916, [za:] <http://www.lwow.home.pl/nusbaum.html> [dostęp: 9.05.2014].

²⁵ Sprawozdanie dyrekcji c.k. IV gimnazjum we Lwowie za lata 1914/15..., s. 5; F. P r z y s i e c k i, *Rzeczy rosyjskie w Galicji Wschodniej*, Piotrków 1915, s. 30–34.

²⁶ Sprawozdanie dyrektora c.k. gimnazjum VIII we Lwowie za r. szk. 1915/16..., s. 3; Sprawozdanie dyrektora państwowego gimnazjum XII im. St. Szczepanowskiego we Lwowie za r. szk. 1928/29, Lwów 1929, s. 4; S. W a l a s e k, *Szkolnictwo średnie ogólnokształcące na ziemiach polskich w latach 1914–1923*, Wrocław 1996, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 1843, *Prace Pedagogiczne* nr 112, s. 37–39.

²⁷ Archiwum Historyczne miasta Lwowa, Fond No. 178, opis. 3, sprawy: 44, 45, 71, 363, 374, 558, 564, 807, 818, 848, 850, i in.; *Sprawozdanie z posiedzenia RSK*, „Dziennik Urzędowy C.K. Rady Szkolnej Krajowej w Galicji” R. 22, 1918, nr 4, s. 80–82; Sprawozdanie dyrekcji c.k. IV gimnazjum we Lwowie za r. szk. 1914/15 i..., s. 6; L. S k o c z y l a s, *Szkolnictwo polskie średnie na wychodźstwie i w kraju w r. 1915*, „Muzeum” R. 31, 1916, s. 83–88.

4. GIMNAZJA PO RESTAURACJI AUSTRIACKIEJ WŁADZY WE LWOWIE
(22 CZERWIEC 1915 – 30 PAŹDZIERNIK 1918)

W dniu 22 czerwca 1915 roku Lwów zajęli Austriacy. Mieszkańcy oczekiwali przywrócenia politycznej rangi miasta, poprawy sytuacji ekonomicznej, powrotu przedwojennego systemu wartości, stylu życia, nawiązania kontaktu z walczącymi na frontach żołnierzami i uchodźcami. Liczyli na zmiany wykraczające poza wcześniejszy *status quo*²⁸.

Austriacy rozwiali te nadzieje. Władzę przejęli rządzący monarchią zwolennicy wojennego terroru. Ustanowiono wojskową administrację, cenzurę, rozwiązano samorząd, zorganizowano system kontrybucji i wprowadzono karty żywnościowe. Na mieszkańców spadły represje za urojone sympatie i współpracę z Rosją. Mimo objęcia w lutym 1916 roku władzy w mieście przez przychylniejszego ludności generała majora Franciszka Riml von Altrosenburga stronników Wiednia ubywało²⁹.

Nastroje prohabsburskie Polaków odżyły chwilowo po orędziu dwóch cesarzy. Jednak te mgliste obietnice niewiele zmieniły. Dodatkowo niechęć Polaków do Wiednia spotęgował kryzys przysięgowy. We Lwowie powstały tajne organizacje wojskowe. Zaczął się czas wieców i manifestacji narodowych. Pierwsza z tych manifestacji, w dniu 2 lutego 1918 roku, zakończona starciem z policją i śmiercią Mariana Czerkasa, ucznia równorzędnych oddziałów IV Gimnazjum, wywołała kolejne, trwające już do upadku monarchii wiece, demonstracje i strajki. Niezadowolenie osiągnęło apogeum w dniu 18 lutego, gdy przez Lwów przetoczyła się manifestacja polskiej ludności, protestującej przeciwko przyznaniu Chełmszczyzny Ukrainie³⁰.

Polskie protesty sprzyjały Ukraincom. Wiedeń dostrzegł bowiem w popieraniu ich dążeń autonomicznych szansę na utrzymanie prowincji. Jednak codzienność życia w prowadzącej politykę wojenną monarchii ostudziła z czasem ukraińskie zaufanie do władz. Już od końca 1917 roku Ukraińcy zaczęli wiązać swoje nadzieje na uzyskanie samodzielności z Ukraińską Republiką Ludową. Niepewni zaś co do dalszego rozwoju sytuacji Żydzi dostosowywali się do biegu wydarzeń³¹.

Brak stabilizacji odcisnął się na pracy szkół. Wobec zajęcia części budynków przez wojsko (wracały one stopniowo we władanie szkół w latach 1917–1921) rozpoczęto ak-

²⁸ M. M r o c z k o, *Lwów: zarys dziejów i zabytki*, Gdańsk [b. r.], s. 55–56.

²⁹ J. R u d n i c k i, *Lwów karta z dziejów Polski*, Glasgow 1943, s. 64–66 i następne; K. K r z e c z u n o w i c z, *Historia jednego rodu i dwu emigracji*, Londyn 1973, t. 1, s. 191–197.

³⁰ S. R o s s o w s k i, *Piąty Listopada*, Lwów 1916, s. 10 i następne; S. S t a r z e w s k i, *Z życia lwowskiej młodzieży szkolnej przed listopadem 1918*, [w:] *Źródła do dziejów walk o Lwów i województwa południowo-wschodnie 1918–1920*, Lwów 1937. Ser. 2. cz. 2, s. 75–76; M. T y r o w i c z, *W poszukiwaniu siebie*, Lublin 1988, t. 1: *Pod lwowskim niebem*, s. 159 i następne.

³¹ J. S c h a l l, *Przewodnik po zabytkach żydowskich m. Lwowa i historii Żydów lwowskich w zarysie*, Lwów 1935, s. 25 i następne; t e n ż e, *Historia Żydów w Polsce na Litwie i Rusi*, Lwów 1934, s. 311–320; A. I n s l e r, *Dokumenty fałszu: prawda o tragedii żydostwa lwowskiego w listopadzie 1918 r.*, Lwów 1933, s. 6 i następne.

cję wynajmowania lokali w mieście lub podejmowano decyzje o działaniu dwóch zakładów w jednym gmachu. Dostępne gmachy i lokale, gdy tylko było to możliwe, przygotowywano do pracy. Najszybciej naukę podjęto w Gimnazjum im. Franciszka Józefa. Dnia 15 lipca 1915 roku został w nim przeprowadzony egzamin maturalny dla eksternistów i uczniów tej szkoły, a w początku sierpnia rozpoczęto miesięczny kurs wyrównawczy dla uczniów³².

Prowadzone między czerwcem a wrześniem 1915 roku prace organizacyjne (zgromadzenie nauczycieli, zapisy uczniów, przygotowanie części budynków) pozwoliły spełnić wymóg określony w okólniku c.k. RSK z 31 sierpnia 1915 roku, dotyczący podjęcia nauki w szkołach na przełomie sierpnia i września 1915 roku. Stało się tak mimo braku książek, pomocy naukowych, wyposażenia klas i gabinetów szkolnych³³.

Nauka w roku szkolnym 1915/1916 wedle okólnika z 31 sierpnia miała zakończyć się z końcem lipca 1916 roku. Aby zachować ciągłość kształcenia, zastosowano formułę klas „łączonych” lub „skombinowanych” (powstających po połączenia w klasy uczniów dwóch następujących po sobie poziomów). Naukę w nich prowadzono według wspólnego programu. W końcu roku uczniowie, którzy zdali egzaminy, dostawali promocję do klasy zgodnej z wiekiem i tokiem nauki. Ci zaś, którzy promocji nie otrzymali, kontynuowali edukację w klasie odpowiadającej ich wiedzy. Wobec trudności c.k. RSK nieuznająca świadectw rosyjskich za rok szkolny 1914/1915 (choć przepisy pozwalały tworzyć klasy z uczniów, którzy takie dokumenty posiadali) zgodziła się wydawać tymczasowe świadectwa i dopuszczać do egzaminów osoby bez dokumentów, pod warunkiem ich późniejszego dostarczenia. Przy zapisach wymagano, by nie przyjmować do klas pierwszych uczniów w wieku poniżej lat dziesięciu³⁴.

Podjęte działania odpowiadały potrzebom edukacyjnym ludności. O rozmiarze tych potrzeb świadczą wyniki zapisów do szkół, zakończone 7 września 1917 roku. Ich wynik prezentuję w tabeli poniżej, opartej na tablicy opublikowanej w „Muzeum”. Tabela ta jest punktem wyjścia do porównań z frekwencją z roku szkolnego 1911/1912, którą ukazałem wcześniej.

Zestawienie danych z roku szkolnego 1917/1918 i roku szkolnego 1911/1912 wskazuje, że frekwencja w szkołach nie osiągnęła stanu sprzed wojny. W lwowskich placówkach kształciło się o 1685 uczniów mniej (25,3% stanu z początku roku szkolnego 1911/1912). Najwięcej ubyło grekokatolików – 882 osoby (spadek o 53%). Spadek zaś udzia-

³² Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum VIII we Lwowie za r. szk. 1915/16..., s. 3; *Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum im. Franciszka Józefa za r. szk. 1916/17...*, s. 9; Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum IV we Lwowie za r. szk. 1917/1918, Lwów 1918, s. 7–10; Sprawozdanie dyrekcji gimnazjum akademickiego we Lwowie za r. szk. 1920/21, Lwów 1921, s. 8.

³³ Okólnik L. 18571/IV Kr. z 31.08.1915 r., „Dziennik Urzędowy C.K. Rady...” R. 19, 1915, nr 1, s. 4–7; Nowej RSK, „Muzeum” R. 32, 1917, z. 10, s. 507–510; Wyżej wymienione sprawozdania szkół.

³⁴ Okólniki: L. 18571/IV Kr. z 31.08.1915 r., „Dzienniku Urzędowym C.K. Rady...” R. 19, 1915, nr 1, s. 4–7; L. 20.985/IV Kr., tamże, nr 2, s. 6; Okólnik L. 9839/III z 30.11.1916, tamże R. 21, 1917, nr 1, s. 4–5; L. 13 864/IV, tamże R. 22, 1918, nr 1, s. 12–13; E. Hauswald, *Sprawa przygotowania młodzieży w szkołach średnich*, „Muzeum” R. 32, 1917, z. 7, s. 317–321; *Świadectwa z czasów rosyjskiej okupacji*, tamże, s. 378.

łu rzymskich katolików – 424 osoby (14%) i dzieci religii mojżeszowej – 269 osób (15%) wyrównała liczebność tych populacji. Zmniejszył się też udział, marginalnych wśród uczniów grup: ewangelików (o 28 osób) i ormiańskich katolików (o 4 uczniów). Ubytki te, mimo wzrostu udziału rzymskich katolików i żydów kosztem grekokatolików, nie wpłynęły na strukturę zespołów uczniów szkół. Przeważali dalej rzymscy katolicy (wzrost udziału z 45,4% do 52,3%) nad grupą osób religii mojżeszowej (udział zwiększył się z 26,5% do 30%) i nad grekokatolikami (ich udział spadł z 25,1% do 15,9%), przy marginalnym udziale ewangelików (1,6% w zbiorowości) i ormiańskich katolików (0,2%).

Tabela. Ilość, wyznanie lub religia uczniów lwowskich państwowych gimnazjów i szkół realnych w dniu 7 września 1917 roku³⁵

Szkoła	Ilość uczniów	Wyznanie lub religia				
		Rzymscy katolicy	Ormiańscy katolicy	Grekokatolicy	Ewangelicy	Religia mojżeszowa
Gimnazjum Akademickie	283	–	–	283	–	–
Filia Gimnazjum Akademickiego	333	–	–	333	–	–
II Gimnazjum	252	137 (-100)	2	11	34	168
III Gimnazjum	369	289	2	8	6	64
IV Gimnazjum	362	249	–	36	–	77
Filia IV Gimnazjum	490	238	–	–	–	252
V Gimnazjum	438	127	1	12	1	297
VI Gimnazjum	348	296	–	–	1	51
VII Gimnazjum	320	141	–	13	–	166
Filia VII Gimnazjum	179	64 (+5)	–	13	1	96
VIII Gimnazjum	538	410	2	15	7	104
I Szkoła Realna	384	280	4	22	21	57
II Szkoła Realna	680	464	–	45	8	163
Razem	4984 (4976)	2598 (2600)	11	791	79	1495

³⁵ Tablica opublikowana w „Muzeum” zawiera błędy obliczeniowe, które skorygowałem w nawiasach. *Wyniki wpisów w lwowskich szkołach średnich*, „Muzeum” R. 32 1917, z. 7, s. 378.

Główną przyczyną zmieniającej się frekwencji była wojenna bieda i trudniejszy niż w latach pokoju dostęp do szkół Lwowa dla uczniów z prowincji, skąd pochodziła większość grekokatolików. To z kolei zaowocowało wzrostem wśród uczniów lwowian i osób pochodzenia inteligenckiego kosztem dzieci z wiosek i miast Galicji.

Utrzymały się przedwojenne preferencje przy wyborze zakładów. Grekokatolicy stanowili 100% uczniów gimnazjum akademickiego i jego filii. Liczne ich grupy (przy braku tego wyznania w gimnazjum VI i filii gimnazjum IV) widać też w gimnazjum IV i obu szkołach realnych. Rzymscy katolicy uczęszczali do wszystkich zakładów (poza gimnazjum akademickim i jego filią), a w większości z nich (w gimnazjach III, IV, VI, VIII, oraz w szkołach realnych I i II) byli zbiorowością dominującą. Wyznawcy judaizmu przeważali w gimnazjach II i V, stanowili też większość uczniów w gimnazjum VII oraz filiach gimnazjów IV i VII. Spadek liczby uczniów nie przełożył się na panujące w zakładach stosunki narodowe. Polacy w liczbie 3444 dominowali w szkołach nad 715 Ukraińcami, 123 Niemcami i pięcioma osobami innych narodowości³⁶.

Zasady nauki ochotników i uczniów powołanych do wojska określały przepisy. Wprowadzały one potwierdzone i rozszerzane ulgi, pozwalające wojskowym uczyć się i zdawać egzaminy (przepisy „matur wojennych”) w czasie czterotygodniowych urlopów. Dbając o wyszkolenie wojskowe uczniów, wprowadzono na podstawie reskryptu z 2 czerwca 1915 roku obowiązkowe całoroczne szkolenie wojskowe uczniów klas IV–VIII, prowadzone po parę godzin w tygodniu. Zajęcia te kończyły ćwiczenia, w których brały udział wszystkie szkoły. W dniu 31 maja 1916 roku ćwiczenia odbyły się w Wielkim Lesie koło Lwowa. W 1917 roku przeprowadzono je 23 czerwca w Hołodku i Brzuchowicach³⁷.

Wobec złej sytuacji materialnej uczniów c.k. RSK zalecała dyrektorom czynienie starań w celu zapewnienia młodzieży pomocy ze strony władz cywilno-wojskowych. By zaradzić brakom opału, tam gdzie to było możliwe, uczniowie kilku szkół zbierali się w jednym budynku i ten budynek ogrzewano, szukano sal ogrzewanych w mieście, ewentualnie młodzież była zwalniana do domu i uzupełniała naukę przez prywatne zdobywanie wiedzy. Uczniów wzywano też, by za zgodą rodziców przynosili z sobą codziennie po jednym polanie drewna „na ogrzewanie”. W obliczu narastającego kryzysu aprowizacyjnego zakończenie roku szkolnego 1917/1918 miało się odbyć najpóźniej 15 czerwca. Prowadzono dożywianie uczniów, mogli oni korzystać ze śniadań przygotowywa-

³⁶ Statystyki uczniów opublikowane w sprawozdaniach szkół lwowskich przed 1914 r. oraz w sprawozdaniach tych szkół z lat 1915–1918 zgromadzonych w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej.

³⁷ Okólniki: L. 20985/IV Kr., „Dziennik Urzędowy C.K. Rady...” R. 19, 1915, nr 2; L. 26.64/IV Kr. z 16.11.1915, L. 29.314/IV Kr. z 9.12.1915, L. 6283/IV z 24.03.1916, L. 11.267/IV z 9.06.1916, L. 11.269/IV z 9.06.1916, L. 17.590/IV z 11.09.1916, L. 19.785/IV z 5.10.1916, L. 21.688/IV z 14.10.1916, tamże R. 20, 1916, nr 1, 5, 13, 15, 20; L. 13.770/IV z 14.07.1917, L. 2819/IV z 6.02.1917, tamże R. 21, 1917, nr, 2, 7; L. 22.337/IV z 4.12.1917, L. 700/IV z 15.01.1918, L. 2252/IV z 4.03.1918, L. 1542/IV z 5.03.1918, tamże R. 22, 1918, nr 1, 2, 22; Reskrypt C.K. Ministra Wyznań i Oświecenia z 2.06.1915 L. 5533 K.U.M., [za:] Sprawozdanie dyrekcji c.k. IV gimnazjum we Lwowie za lata 1914/15, s. 48–49; Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum VII we Lwowie za r. szk. 1916/17, Lwów 1917, s. 23–24.

nych w szkołach przez komitety matek i dyrekcje zakładów z artykułów dostarczanych przez władze lub kupowanych ze środków uzyskanych w czasie zbiórek przeprowadzanych przez szkoły i osoby je wspierające, a także z obiadów organizowanych przez władze (początkowo w Domu Narodowym, później w hotelu Metropol). Zbierano fundusze na pomoc dla najuboższych. Umożliwiano im zakup skór na buty i materiałów na ubrania, rozdawano towary, organizowano świetlice, tworzone ogródki szkolne, pomagano sierotom³⁸.

Element wychowania stanowiło wpajanie młodzieży idei solidarności, koleżeństwa, pomocy bliźnim i zaangażowania w sprawy społeczne. Ważny był też zorganizowany udział uczniów w świętach monarchii, które miały kształtować ich wierność wobec Habsburgów. Nauczyciele i wychowawcy mieli podkreślać sukcesy armii i udział w wojnie ich starszych kolegów. Od jesieni 1916 roku dużą rolę w wychowaniu odgrywać zaczęły polskie elementy patriotyczne. Pretekstem do tego były wydane równoległe 5 listopada 1916 roku w Warszawie przez generała-gubernatora Hansa von Beselera i generała-gubernatora Karla von Kuka w Lublinie dwa jednobrzmiące manifesty cesarza Wilhelma II i Franciszka Józefa. Zapowiadały one utworzenie z ziem Królestwa Polskiego odebranych Rosji samodzielnego państwa polskiego z dziedziczną monarchią, ustrojem konstytucyjnym i własną armią, związaną z mocarstwami centralnymi. Umożliwiło to chwilowo w pracy wychowawczej związanie sprawy ojczyzny z wiernością monarchii. Zezwolono więc uczniom na zorganizowany udział w manifestacjach w listopadzie 1916 roku i w pogrzebie Henryka Sienkiewicza. Jednak polski zapal zgasł szybko w związku z pominięciem w deklaracjach zaborców spraw Lwowa i Galicji, którym obiecano jedynie (w wydanym 4 listopada 1916 roku odrębnym manifestie Franciszka Józefa) rozszerzenie autonomii. Młodzież zaczęła więc angażować się w niepodległościową konspirację³⁹.

Przeciwno takim działaniom wśród uczniów wystąpiła c.k. RSK, która 25 maja 1917 roku wróciła z Bielska via Kraków do Lwowa i przejęła nadzór nad szkolnictwem. Zabroniła ona prowadzić uczniom oraz wśród uczniów politycznej agitacji. Aby odwieść młodzież od udziału w życiu politycznym, konspiracji, strajkach i demonstracjach, zaleciła szkołom organizowanie wychowankom czasu wolnego, współpracę z rodzicami i katechetami⁴⁰.

Elementem życia oświatowego tego czasu był udział lwowskiego koła Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych [dalej: TNSW] w dyskusji o ustroju i programie szko-

³⁸ Okólniki: L. 22.235/IV z 18.10.1916, „Dziennik Urzędowy C.K. Rady...”, R. 20, 1916, nr 15, s. 227–228; L. 202/pr z 10.05.1918 r., tamże, R. 22, 1918, nr 1, s. 17, nr 5, s. 93–94.

³⁹ Okólniki: L. 6480/IV z 28.03.1916, „Dziennik Urzędowy C.K. Rady...” R. 20, 1916, nr 6, s. 62; L. 32/pr z 13.02.1916, tamże R. 21, 1917, nr 1, s. 18–20; L. 1621/III, tamże, nr 4, s. 45–47; Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum IV we Lwowie za r. szk. 1917/18, s. 12; Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum VI we Lwowie za r. szk. 1916/17, Lwów 1917, s. 5 i 31.

⁴⁰ Okólnik L. 56/pr z 9.02.1918, „Dziennik Urzędowy C.K. Rady...” R. 22, 1918, nr 2; M. S m e r e k, *Wspomnienia z życia młodzieży lwowskiej szkolnej w latach 1917–1918*, Lwów 1937, s. 8–30; S. S t a r z e w s k i, *Z życia lwowskiej młodzieży szkolnej przed listopadem 1918*, [w:] *Źródła do dziejów walk o Lwów i województwa południowo-wschodnie 1918–1920*, Lwów 1933/37, ser 2, cz. 1, s. 77 i następane.

ły polskiej. Lwowianie bronili ośmioletniego gimnazjum z nowoczesnym programem nauczania, podzielonego na trzyletnie gimnazjum niższe i pięcioletnie gimnazjum wyższe. Koło uczestniczyło w opracowaniu stanowiska TNSW, prezentowanego na mającym miejsce w dniach 25–27 sierpnia 1918 roku zjeździe nauczycielskim w Piotrkowie⁴¹.

Towarzyszące początkowi roku szkolnego 1918/1919 napięcia społeczne i polityczne zapowiadały rozpad monarchii. Dodatkową uciążliwością w pracy szkół w tym okresie było ich dwukrotne zamknięcie (między 13 i 20 października oraz po 24 października) z powodu epidemii grypy zwanej hiszpanką⁴².

5. GIMNAZJA LWOWA W OKRESIE WALK O NIEPODLEGŁOŚĆ I GRANICE DRUGIEJ RZECZYPOSPOLITEJ (1 LISTOPAD 1918 – 18 MARZEC 1921 ROKU)

W nocy z 31 października na 1 listopada 1918 roku ukraińskie pułki armii Austro-Węgier, dowodzone przez sotnika legionu strzelców siczowych Dymitra Witowskiego, zajęły miasto. Ukraińcy usiłowali przejąć władzę w prowincji. W mieście rozwieszono odezwy Ukraińskiej Rady Narodowej o utworzeniu ukraińskiego państwa, w którym Polakom, Żydom, Austriakom przyznano status mniejszości⁴³.

Polacy na atak odpowiedzieli działaniami tworzonych *ad hoc* oddziałów, którym lepsza znajomość miasta i niskie morale ukraińskich wojsk pozwoliły przejąć inicjatywę. Mimo słabości strona polska walcząca pod dowództwem kapitana Czesława Mączyńskiego w ogniu przerywanych rozejmami walk utrzymała część miasta. W dniu 20 listo-

⁴¹ G. F e l i Ń s k i, *Kilka myśli o ustroju przyszłej szkoły polskiej*, „Muzeum” R. 32, 1917, z. 7, s. 321–349; R. Z a w i l i Ń s k i, *Ustrój przyszłej szkoły polskiej*, tamże, z. 6 (poświęcony Zjazdowi członków TNSW w Krakowie), s. 258–275; B. K i e l s k i, *Projekt programu 5-letniej szkoły średniej*, [w:] *O szkołę polską*, Warszawa 1919, cz. 2, s. 11–17; A. Z i e l e Ń c z y k, *Z dziejów tworzenia programu szkoły średniej*, „Oświata i Wychowanie” R. 1, 1929, z. 4, s. 366–375; S. M a u e r s b e r g, *Wpływ oświaty na integrację społeczeństwa II Rzeczypospolitej 1918–1919*, [w:] *Drogi integracji społeczeństwa w Polsce XIX–XX w.*, pod red. H. Z i e l i Ń s k i e g o, Wrocław 1976, s. 72–74; M. M a r c z u k, *Walka Związku Nauczycielstwa Polskiego o postępowy program oświatowy 1919–1939*, Warszawa 1970, s. 84; Z. M a r c i n i a k, *Lewica w walce o demokratyzację oświaty*, „Nowa Szkoła” R. 1968, nr 10/11, s. 37–38; t e Ń z e, *Zarys historii wychowania*, Warszawa 1978, s. 176.

⁴² Sprawozdanie dyrektora gimnazjum IV we Lwowie za r. szk. 1918/19. Lwów 1919, s. 9; Sprawozdanie dyrektora gimnazjum VI we Lwowie za r. szk. 1918/19, Lwów 1919, s. 3–4; S. B r o n o w s k i, *Epidemia grypy w latach 1918–1920, jej istota, objawy, zapobieganie i leczenie: odczyt kliniczny*, Warszawa 1922, s. 5 i następne.

⁴³ F. S. K r y s i a k, *Z dni grozy we Lwowie: od 1–22 listopada 1918 r.*, Kraków 1919, s. 7 i następne; *Obrona Lwowa: 1–22 listopada 1918: relacje uczestników*, Lwów 1933. t. 1–2, s. 3 i następne; M. G u c u l j a k, *Persii Listopad 1918 r. na zachodnich ziemiach Ukrainy ze spogadami iżitelisami cleniv Komitetu Vikonaviciv Listonadovogo Cinu*, Kiiw 1993, s. 9–11 i następne; S. A. M a k a r c h u k, *Ukrains'ka Respublika halycan*, L'viv 1997, s. 41 następne; M. K r o t o f i l, *Ukraińska Halicka Armia 1918–1920*, Toruń 2002, s. 47 i następne; O. K u z m a, *Lystopadovi dni 1918 r.*, L'viv 2003, s. 41 i następne; G. S k r u k w a, *Formacje wojskowe ukraińskiej „rewolucji narodowej” 1914–1921*, Toruń 2008, s. 497 i następne.

pada oddziały polskie, wsparte przybyłymi z Krakowa i dowodzonymi przez podpułkownika Michała Karaszewicza-Tokarzewskiego posiłkami, rozpoczęły natarcie, zmuszając Ukraińców do opuszczenia Lwowa. Dnia 22 listopada zaczęło się oblężenie. Wojska polskie, wzmocnione 6 stycznia 1919 roku oddziałami generała Jana Romera, utrzymały Lwów do marcowej ofensywy generała Wacława Iwaszkiewicza. Wojnę polsko-ukraińską zakończyło rozbicie i wyparcie za Zbrucz wojsk Zachodniej Ukrainy oraz podyktowane przez Polaków zawieszenie broni. W podpisanym 21 kwietnia 1920 roku porozumieniu z atamanem Symonem Wasylowyczem Petlurą Ukraińcy nie negowali przynależności całego regionu do Polski⁴⁴.

Latem 1920 roku, w czasie wojny polsko-bolszewickiej, na Lwów nacierały dowodzone przez Aleksandra Iljicza Jegorowa i Józefa Wisarionowicza Stalina wojska Południowo-Zachodniego Frontu Armii Czerwonej. Kulminacyjnym momentem bitwy o miasto, stoczonej między 17 a 20 sierpnia przez wojska polskie z Armią Konną Siemiona Michajłowicza Budionnego, była starcie pod Zadwórzem. W walce tej 330 ochotników ze Lwowa, dowodzonych przez majora Bolesława Zajączkowskiego, zatrzymało atak Armii Konnej na Lwów (cmentarz, na którym pochowano 318 z nich, był w latach 1920–1939 narodową nekropolią). Bezpieczeństwo miastu zapewniła zwycięska ofensywa nad Wieprzem, Wisłą i Wkrą, następnie rozbicie wojsk Budionnego pod Komorowem i pokonanie Armii Czerwonej w ofensywie nad Niemnem. Przynależność Lwowa do Polski potwierdził ostatecznie traktat ryski z 1921 roku i decyzja Rady Ambasadorów z 14 marca 1923 roku⁴⁵.

Zmagania o Lwów na długi czas utrudniły polsko-ukraińskie kontakty, wnosząc mur nieporozumień, nieposzanowania odmienności i nietolerancji, które utrudniły współżycie obu narodów. Polacy przez lata nie zapomnieli listopadowego zamachu na miasto nierozzerwalnie związane z Polską więzami tradycji, kultury, historii i narodowej mitologii. Ukraiński zamach umocnił polski patriotyzm, wręcz nacjonalizm, i niechęć do Ukra-

⁴⁴ J. Chodałkowski, *Próba zajęcia Lwowa przez Ukraińców*, [w:] *Piętnasta rocznica*, Lwów 1933, s. 11 i następne; Cz. Maczyński, *Boje lwowskie*, Warszawa 1921, cz. 2: *Oswobodzenie Lwowa*, t. 1–2, s. 300–302 i następne; M. Wrzosek, *Wojsko Polskie i operacje wojenne lat 1918–1921*, Białystok 1988, s. 290 i następne; M. Lytvyn, *Ukrains'ko-polska vijna 1918–1919 rr.*, L'viv 1998, s. 99 i następne; M. Kozłowski, *Zapomniana wojna: walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Bydgoszcz 1999, s. 272–280 i następne; M. Klimicki, *Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919*, Warszawa 2000, s. 106–121 i następne.

⁴⁵ Z. M. Musiałik, *Wojna polsko-bolszewicka 1919–1920*, Włocławek [b.r.], s. 11–27; H. Bątkowski, *Pojęcie polityczne Galicji Wschodniej*, Kraków 1993, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, nr 1088, *Prace Historyczne*, z. 103, s. 33–43; t e n ż e, *Między dwiema wojnami 1919–1939: zarys historii dyplomatycznej*, Kraków 1988, s. 57–61; t e n ż e, *Linia Curzona a była Galicja Wschodnia*, Warszawa 1968, [w:] *Z dziejów stosunków polsko-radzieckich: studia i materiały*, t. 3, s. 170–177; Z. Zak, *Radziecka Rosja i Ukraina wobec sprawy państwowej przynależności Galicji Wschodniej 1920–1923*, [w:] tamże, t. 6, Warszawa 1970, s. 69–95; J. Kumanięcki, *Pokój polsko-radziecki 1921: geneza, rokowania, traktat, komisje mieszane*, Warszawa 1985, s. 95 i następne; T. A. Olszański, *Historia Ukrainy XX w.*, Warszawa [1994], s. 90 i następne.

inów, uznanych za uzurpatorów i barbarzyńców niszczących dorobek wieków. Stanisław Łapiński-Nilski i Aleksander Korn pisali: „Ludność polska Lwowa uważała siebie za strażnicę polskości na kresach [...]. Była z tego niezmiernie dumna. To stanowiło jej punkt honoru. Zamach ukraiński żywo dotknął ją. [...] Mieszczuch lwowski został obrażony. Jego godność wymagała satysfakcji. Ukrainiec, który zawsze był uważany za coś niższego, śmiał targnąć się na ich Lwów. To burzyło krew u wszystkich”⁴⁶. Dla wielu Polaków ukraińskie wystąpienie stało się argumentem w negacji wartości kultury, odrębności narodowej i roszczeń Ukraińców. Atak na Lwów sprowokował wystąpienie ludności. Przerodziło się ono w wojnę, której historia stała się częścią narodowej mitologii Polaków. Potwierdziła się maksyma Lwowa – *semper fidelis* – miasta zawsze wiernego Polsce i w uznaniu zasług odznaczonego 22 listopada 1920 roku przez Naczelnika Państwa, marszałka Józefa Piłsudskiego Orderem *Virtuti Militari*⁴⁷.

Ukraińcy z Galicji widzący we Lwowie matecznik swego ruchu narodowego, stolicę swego przyszłego państwa, i czujący się gospodarzami Galicji (po 1921 roku Małopolski Wschodniej) nie uznali polskości miasta. Odrzucili współpracę z Polakami i ich dorobek jako zdobycze okupanta⁴⁸.

Wojna polsko-ukraińska utrudniła położenie Żydów. Mimo próby zachowania neutralności w tym konflikcie zostali do niego wciągnięci. By chronić się przed atakiem, powołali milicję, oskarżaną przez Polaków o wspieranie Ukraińców. Konsekwencją tych oskarżeń był pogrom żydowskiej dzielnicy dokonany, przy bierności polskiego wojska, przez miejskie szumowiny, maruderów i wypuszczonych z więzień, jeszcze przez Austriaków, kryminalistów. Zaszкодził on opinii Polski i stanowił potem jedną z przyczyn wymuszenia przez aliantów na Polsce podpisania traktatu mniejszościowego⁴⁹.

Udział młodzieży w walkach o Lwów (wśród 6022 oficerów i żołnierzy, którzy w początkowej fazie walk bronili Lwowa, 1421 stanowili młodociani ochotnicy) sparaliżował pracę szkół. W ogniu zmagania rodziła się legenda „orląt lwowskich”⁵⁰. Czesław Mączyński pisał: „Stanęła do walki cała młodzież szkół wyższych częściowo z profes-

⁴⁶ S. Łapiński-Nilski, A. Korn, *Listopad we Lwowie 1918*, Poznań 1920, s. 65 i następne.

⁴⁷ J. Gella, *Ruski miesiąc: 1 XI–22 XI 1918 ilustrowany opis walk listopadowych we Lwowie*, Lwów [b.r.], s. 3; Z. Zygmuntowicz, *Józef Piłsudski we Lwowie*, Lwów 1934, s. 45–47.

⁴⁸ M. Kozłowski, *Między Sanem a Zbruczem*, Kraków 1990, s. 58–68, 127–129, 262 i następne.

⁴⁹ *Prawda o pogromie lwowskim: napisał bezstronny*, Warszawa [1919], s. 7–24; A. Chołodecki, *My, Żydzi i Kongres: wobec zaburzeń galicyjskich*, Kraków 1919, s. 5 i następne; J. Chołodecki-Białynia, *Lwów w listopadzie roku 1918*, Lwów 1919, s. 27–35; W. Sworakowski, *Międzynarodowe zobowiązania mniejszościowe Polski: komentarz do art. 12-go Małego Traktatu Wersalskiego*, Warszawa 1935, s. 40 i następne; W. Michowicz, *Walka dyplomacji polskiej przeciwko traktatowi mniejszościowemu w Lidze Narodów w 1934 r.*, Łódź 1963, s. 11–14 i następne.

⁵⁰ J. Chołodecki-Białynia, *Bohaterska działwa w obronie Lwowa: opowieść o Tadeuszu Janie i Halinie Grabskich poległych w walkach o Lwów*, Lwów 1926, s. 5 i następne; F. M. Usarz, *Lwowskie harcerstwo w obronie Lwowa*, [w:] *Źródła do dziejów walk o Lwów...*, Ser. 2, cz. 1, s. 64–77; E. Malczyk, *Harcerki lwowskie w listopadowej obronie Lwowa*, tamże, cz. 2, s. 92–112; H. Zakrzewska, *Dzieci Lwowa*, Kraków [b.r.], s. 8 i następne; *Pamięci Orląt Lwowskich*, Rzeszów 1990, s. 10 i następne.

rami swymi, chwycili za karabin bojowy wszyscy uczniowie z wyższych klas szkół średnich, idąc za przewodem profesorów, [...] nie brakowało w linjach tyralierskich młodych z klas niższych, spotykało się nierzadko i tych ze szkół wydziałowych, ba, nawet ludowych [...]”⁵¹. Szkoły zmieniły się w punkty oporu, koszary, magazyny, szpitale. W ogniu walk cesarsko-królewskie gimnazja zęgały się z monarchią Habsburgów. Najszybciej na nową sytuację zareagowano w II gimnazjum, gdzie uchwałą Rady Pedagogicznej z 29 listopada 1918 roku zastąpiono niemiecki język wykładowy polskim⁵².

W połowie grudnia część szkół wznowiła lub próbowała wznowić naukę w klasach młodszych. Jednak zaangażowanie uczniów i nauczycieli w walki wymusiło kolejne zawieszanie zajęć szkolnych. Dopiero odsunięcie frontu od miasta wiosną 1919 roku na nowo umożliwiło pracę szkół. By nadrobić stracony czas, zakłady zrezygnowały z wykładania części przedmiotów i przedłużyły naukę do końca lipca 1919 roku⁵³.

Wzorując się na przepisach austriackich matur wojennych, ustalono też tryb nauki i egzaminowania żołnierzy. Do szkół mogli być przyjmowani tylko byli lub urlopowani bezterminowo wojskowi, zaś żołnierzy urlopowanych czasowo należało informować, że mogą korzystać z kursu dla wojskowych. Kurs taki odbywał się w Koszarach Gwardii przy ul. Kurkowej 12. W celu umożliwienia wojskowym nauki, uniknięcia dezorganizacji działania szkół i uregulowania sprawy urlopów żołnierskich, organizowano też kursy bezpośrednio w jednostkach⁵⁴.

Przełom 1918/1919 roku przyniósł zmiany w strukturze szkolnictwa. C.k. Rada Szkolna Krajowa podporządkowała się Ministerstwu WRiOP w Warszawie i została przekształcona w Radę Szkolną Krajową w Galicji, na której czele od października 1919 roku stał dr Fryderyk Zoll. Zastąpił go później Stanisław Sobański. Ta „nowa-stara” Rada jako władza II instancji, pracując w oparciu o zmodyfikowane wedle polecenia Ministerstwa WRiOP przepisy oraz statut z czasów austriackich, nadzorowała szkoły i całą oświatę w byłej Galicji⁵⁵.

⁵¹ *Kajet wojenny dziecka lwowskiego: z przeżyć w czasie oblężenia miasta Lwowa od listopada 1918 do kwietnia 1919 r.*, Lwów 1921, s. 5.

⁵² Decyzję tę zatwierdziła nowa Rada Szkolna Krajowa w Galicji 15 stycznia 1919 r., zob. *Zmiana języka wykładowego w gimnazjum II we Lwowie*, „Muzeum” R. 33, 1918, nr 10, s. 506–507.

⁵³ Okólniki: L. 158/pr z 31.05.1919, „Dziennik Urzędowy Rady...” R. 23, 1919, nr 5, s. 72–75; L. 1025/III z 14.05.1919, tamże, s. 75; L. 159/pr z 31.05.1919, tamże, s. 78–79; *Projekt przystosowania planów polskich szkół średnich b. zaboru austriackiego do potrzeb chwili (i organizacja kursów uzupełniających dla uczniów wojskowych) na podstawie narad komisji planów i podręczników szkolnych TNSW i na konferencji dyrektorów we Lwowie*, Lwów 1918, „Muzeum” R. 33, 1918, dodatek 13.

⁵⁴ Okólniki: L. 3811/IV z 25.02.1920, „Dziennik Urzędowy Rady...” R. 24, 1920, nr 4, s. 104–105; L. 1074/IV z 26.04.1919, tamże, nr 4, s. 44–45; W. G a ł e c k i, *Jeszcze raz przez życie*, Kraków 1966, s. 225–232.

⁵⁵ Okólnik L. 1472/19 z 16.10.1919, „Dziennik Urzędowy Rady...” R. 23, 1919, nr 9; M. P o l l a k, *Organizacja władz szkolnych II instancji w ciągu dziesięciolecia istnienia Polski odrodzonej*, „Oświata i Wychowanie” R. 1, 1929, z. 2, s. 110; t e n ż e, *Powstanie i pierwsze lata istnienia Kuratorium okręgu szkolnego krakowskiego*, „Małopolskie Studia Historyczne” R. 5, 1962, z. 1/2, s. 107–133; M. J a n e l l i, *Ustrój administracji i wychowania publicznego w Polsce*, „Rocznik Pedagogiczny”, 1921, Ser. 2, t. 1, s. 79–88;

Pierwszy etap unifikacji szkolnej administracji zakończyła ustawa z 4 czerwca 1920 roku. Określiła ona rolę, strukturę, a także zadania administracji szkolnej wszystkich szczebli i była podstawowym aktem określającym pozycję tejże w strukturze władzy w Polsce. Zniosła zależność władz i urzędów szkolnych od organów administracji wszelkich stopni, wprowadzając podległość władz szkolnych wszystkich szczebli i szkół ministerstwu w Warszawie, co uniezależniło je od opieki administracyjnej i pedagogicznej administracji terenowej: kuratora od wojewody, a inspektora od starosty. Ustawa stała się punktem wyjścia dla trwającej do końca 1922 roku unifikacji administracji szkolnej⁵⁶.

W pierwszym roku pracy szkół problemem było przygotowanie i wprowadzenie w życie nowych programów nauczania. Dyskusja programowa w latach 1915–1918 sprowadzała się do debaty nad kierunkiem rozwoju oświaty. Celem lewicy, niezważającej na możliwości budżetu, była demokratyzacja szkolnictwa, a także oparcie go o jednolity proces wychowania oraz kształcenia młodzieży. Domagała się ona zlikwidowania dualizmu szkolnego i budowy programu pięcioletniego gimnazjum ogólnokształcącego (w przyszłości czteroletniego) zakończonego maturą, na bazie programu dostępnej dla całej młodzieży sieci siedmioletnich szkół powszechnych (w przyszłości ośmioletniej szkoły powszechnej). Zdanie matury miało być podstawą do przyjęcia na studia wyższe. System, zgodnie z tą koncepcją, uzupełniałoby kształcenie zawodowe dla osób, które nie podjęłyby nauki w szkole średniej⁵⁷.

Środowiska konserwatywne i prawica chciały oparcia organizacji oświaty o istniejące struktury. Zakładały utrzymanie siedmioletniej szkoły powszechnej, złożonej z trzech klas szkoły ludowej i czterech klas szkoły wydziałowej. Programy klas IV, V, VI miały zostać skorelowane z programem gimnazjum niższego, co umożliwiłoby dostęp do gimnazjum młodzieży szkół powszechnych. Klasa VII szkoły wydziałowej mogła kończyć edukację lub być podstawą zawodowego kształcenia. Utrzymywano kształcenie na poziomie szkoły średniej w ośmioletnim gimnazjum, podzielonym na dwa poziomy. Pierwszy – trzyletnie gimnazjum niższe ogólne i drugi – pięcioletnie gimnazjum wyższe profilowane. Znalazło to wyraz w opracowanym w 1919 roku projekcie programu szkoły

W. R a d w a n, *W sprawie zadań i organizacji Ministerstwa Oświecenia Publicznego jako władzy centralnej*, tamże R. 1921, Ser. 2, t. 1, s. 88–96.

⁵⁶ Ustawa z 4.06.1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych ogłoszona została w nr 50 poz. 304, Dziennik Ustaw RP z 28.06.1920, „Dzienniku Urzędowym dla Okręgu Szkolnego Lwowskiego” R. 25, 1921, nr 3, s. 92–112; J. K o r n e c k i, *O ustroju szkolnictwa i władz szkolnych*, „Sprawy Szkolne” R. 2, 1926, nr 4, s. 201–213; M. P o l l a k, *Rozwój organizacji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, a jego statut obecny*, „Oświata i Wychowanie” R. 1, 1929, z. 1, s. 8–23.

⁵⁷ B. N a w r o c z y Ń s k i, *Ogólne zasady nauczania w szkole średniej*, „Przegląd Pedagogiczny” R. 37, 1918, nr 10, s. 527–548; J. L e ś m i a n, *O jednolitość polskiego szkolnictwa*, „Muzeum” R. 34, 1919, z. 9, s. 494–500; K. K o n a r s k i, *Dzieje szkolnictwa w b. Królestwie Kongresowym 1915–1918*, Kraków 1923, s. 18 i następane; J. Z a n o w a, *W służbie oświaty: pamiętnik z lat 1900–1946*, Wrocław 1961, s. 8 i następane; *Postępowa myśl oświatowa w Polsce w latach 1918–1939*, wstęp i oprac. B. Ł u g o w s k i i F. W. A r a s z k i e w i c z, Wrocław 1972, s. XI–XII i następane; S. M i c h a l s k i, *Koncepcje systemu edukacji w II Rzeczypospolitej: studium z pedagogiki porównawczej*, Warszawa 1988, s. 47–56.

średniej. Przygotowany przez sekcję szkolnictwa średniego Ministerstwa WRiOP przy współpracy z TNSW dokument utrzymywał zasadę pedagogicznego doboru i dualizm kształcenia, przy możliwości przechodzenia uczniów po ukończeniu szóstej klasy szkoły podstawowej do czwartej klasy gimnazjum⁵⁸.

Oba środowiska oparły swą ideę wychowania na zasadach demokratyzmu. Konserwatyści nie brali jednak pod uwagę nierówności społecznych i niedorozwoju sieci szkolnictwa we wszystkich zaborach, co prowadziło do zachowania elitarnego charakteru kształcenia średniego. Proponowane rozwiązania poważnie różniły się w treściach programowych dotyczących wychowania. Lewica domagała się laicyzacji i humanizacji programów. Prawica chciała oparcia wychowania o wartości chrześcijańskie i narodowe. Obie strony podkreślały czynnik inaczej rozumianego wychowania obywatelskiego. Dla prawicy podstawą miało być wychowanie narodowe, lewica chciała przeciwstawić się szkole wyznaniowej i oprzeć się w wychowaniu na wielowyznaniowości. Interlokutorzy dążyli do wyzwolenia kształcenia średniego ze skostniałych ram szkoły klasycznej. Preferowano trzy profile nauczania: humanistyczny, matematyczno-przyrodniczy i klasyczny⁵⁹.

Rząd Jędrzeja Moraczewskiego w polityce oświatowej skoncentrował się na przemianowaniu, unifikacji i porządkowaniu szkolnictwa. Minister WRiOP Franciszek Ksawery Praus podjął hasła rządu lubelskiego o powszechnym, obowiązkowym, bezpłatnym i świeckim nauczaniu. W grudniu 1918 roku ogłoszono pierwszy program oświatowy ministerstwa oraz projekt ustawy o rodzajach, stopniach i wzajemnym ustosunkowaniu szkół. Tezy tego programu zawierały likwidację trzyletniego gimnazjum niższego oraz powstanie wysoko zorganizowanej siedmioletniej szkoły powszechnej jako podstawy kształcenia średniego, dostępnej dla dzieci ze wszystkich środowisk społecznych, w której zdolności miały decydować o poziomie, na którym miała być kończona nauka. Zakładano w początkowym okresie możliwość istnienia szkoły powszechnej o niższym stopniu zorganizowania⁶⁰.

⁵⁸ Okólnik Nr 6329/19.S.II z 17.05.1919 r., „Dziennik Urzędowy Ministerstwa...” R. 1919, nr 6, poz. 13, [za:] M. Pęchałski, M. Świątek, *Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917–1977: podstawowe akty prawne*, Warszawa 1978, s. 154–155; *Program naukowy szkoły średniej: projekt wypracowany przez Sekcję szkolnictwa średniego*, Warszawa 1919; S. Sobieński, *Program naukowy szkoły średniej opracowany przez Ministerstwo WRiOP*, „Muzeum” R. 34, 1919, s. 72–78; *Plan nauki w szkole średniej*, tamże, s. 78–83; S. Sobieński, J. Szarata, *Uwagi o programie naukowym szkoły średniej Ministerstwa WRiOP*, tamże, s. 83–93.

⁵⁹ B. Kiełski, *Typy szkół średnich ogólnokształcących na ziemiach polskich*, „Ruch Pedagogiczny”, Warszawa 1921, ser. 2, t. 1, s. 105–135; tenże, *Główne problemy polskiego szkolnictwa średniego*, „Muzeum” R. 32, 1917, z. 10, s. 511–525; tenże, *Najbliższe zadania szkoły średniej w tzw. Galicji*, tamże R. 34, 1919, z. 2, s. 21–32; B. Pleśniarski, *Zarys historii laicyzacji oświaty i wychowania w Polsce*, Warszawa 1961, s. 10 i następane; K. Kawalec, *Spór o rolę religii w życiu społecznym w polskiej myśli politycznej lat 1918–1939: szkic*, [w:] *Polska – Kresy – Polacy: studia historyczne*, pod red. S. Ciesielskiego [i in.], Wrocław 1994, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 1636, *Historia* 116, s. 125–140.

⁶⁰ *Program oświatowy Ministerstwa...*, „Głos Nauczycielski” R. 1919, nr 5, s. 197–199; *Projekt ustawy o rodzajach i stopniach szkół i ich wzajemnym ustosunkowaniu*, „Muzeum” R. 33, 1918, s. 516–517;

Polityki tej nie zmienił rząd Ignacego Jana Paderewskiego, w którym ministrem WRiOP był dr Jan Łukasiewicz. Pozwoliło to 7 lutego 1919 roku wydać Dekret Naczelnika Państwa o obowiązku szkolnym, wcielający w życie grudniowy projekt ministerstwa⁶¹.

Do 21 lutego 1919 roku Wydział Programowy Sekcji Szkolnictwa Średniego Ministerstwa WRiOP opracował zasady tworzenia programu szkoły średniej. Autorzy tego dokumentu, nie opowiadając się za żadnym z projektów organizacji gimnazjum, określili podstawy, według których przygotowano programy przedmiotowe. Za cel nauki przyjęto w nich rozwój intelektualny i moralny, nie zaś erudycję i przekazywanie wiadomości przygotowujących do szkół wyższych lub wiadomości „praktycznych”. Wprowadzone zostały cztery podstawy nauczania: humanistyczna z łaciną oraz bez łaciny, matematyczno-przyrodnicza i klasyczna. Dzięki temu nastąpiło zerwanie z typowym dla XIX wieku klasycznym modelem kształcenia, dające możliwość wyboru profilu edukacji⁶².

Kwestię szkoły średniej omówiono na poświęconym problemom oświaty „Sejmie Nauczycielskim”, który odbył się w Warszawie między 14 i 17 kwietnia 1919 roku. Wynikiem jego obrad było utrzymanie ośmioletniego gimnazjum ogólnokształcącego⁶³.

Zmagania o rolę oświaty przeniesiono na forum Sejmu Ustawodawczego, w efekcie tego artykuły oświatowe konstytucji z 1921 roku były wypadkową gry toczzonej na polskiej scenie politycznej. Gwarantowały one na poziomie szkolnictwa średniego bezpłatność nauki w szkołach państwowych i samorządowych, państwowe stypendia dla biednych, ale zdolnych uczniów w szkołach średnich, a także międzywyznaniowy charakter szkół publicznych oraz prawo mniejszości etnicznych do prowadzenia szkół w języku narodowym⁶⁴.

Ministerstwo próbowało rozstrzygnąć omawiane kwestie w ustawie o szkolnictwie średnim ogólnokształcącym. Jednak upadek rządu Ponikowskiego uniemożliwił wprowadzenie projektu na forum sejmu. W związku z tym do reformy ministra Janusza Jędrzejewicza w roku 1932 naukę na poziomie średnim ogólnokształcącym prowadzono w trzyletnich gimnazjach niższych przygotowawczych i pięcioletnich gimnazjach wyższych profilowanych wedle podstawy wychowania na zakłady typu matematyczno-przyrodniczego, humanistycznego, humanistycznego z łaciną oraz klasycznego z łaciną i gre-

B. K i e l s k i, *Piętnastolecie szkolnictwa polskiego*, „Ruch Pedagogiczny” R. 23, 1934, z. 4 (10), s. 125–126.

⁶¹ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa...” R. 1919, nr 2, poz. 2, s. 146–150.

⁶² K. J a r e c k i, *Uwagi nad programem naukowym szkoły średniej Ministerstwa WRiOP*, „Muzeum” R.35, 1920, z. 3/4, s. 109–176; K. S o ś n i c k i, *Charakterystyka metod nauczania według nowych programów dla szkół średnich*, tamże R. 38, 1923, z. 1, s. 3–9.

⁶³ T. S z c z e c h u r a, *Związek Nauczycielstwa Polskiego zarys dziejów 1919–1939*, Warszawa 1957, s. 25 i następane; S. M a u e r s b e r g, *Sejm nauczycielski: 14–17 kwietnia 1919 r.*, [w:] *Studia z dziejów edukacji*, wybór J. M i ą s o, Warszawa 1994, s. 239–255.

⁶⁴ S. M a u e r s b e r g, *Spoleczne uwarunkowania dostępu do szkoły w drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Oświata, szkolnictwo i wychowanie...*, s. 31–42; Z. Z a p o r o w s k i, *Sprawy szkolnictwa, oświaty i wychowania w Sejmie Ustawodawczym 1919–1922*, tamże, s. 93–100.

ką (dwa ostatnie miały działać przejściowo). Brak ustawy powodował, że szkoły działały w oparciu o opracowane w ministerstwie w latach 1918–1922 programy przedmiotowe, realizowane od roku szkolnego 1922/1923⁶⁵. Założenia tych programów oparto na racjonalnej, jednolitej, ogólnonarodowej i obywatelskiej postawie wyznaczanej przez kulturę narodową, ogólnoludzką i nauki ścisłe. Fundament wychowania w latach zmagania o niepodległość i granice stanowiły potrzeby narodowe, dlatego proces wychowania polegał na dowolnym łączeniu ze sobą wychowania narodowego i zasad nowego wychowania. Ale reprezentowany przez Ministerstwo WRiOP w latach 1919–1922 kierunek wychowania narodowego nie we wszystkich założeniach był identyczny z lansowanym przez ugrupowania chadeckie i narodową demokrację⁶⁶.

Te polityczne zmagania i polityczne targi o kierunek edukacji oraz wychowania młodzieży w Polsce niepodległej nie odgrywał jednak w sumie roli w życiu codziennym poszczególnych placówek. Pierwsze trzy lata – 1919/1920–1921/1922 – w miarę normalnej pracy wszystkich gimnazjów państwowych we Lwowie upłynęły szkołom na odzyskiwaniu zajmowanych przez wojsko budynków, na ich drobnych remontach, uzupełnianiu bazy materiałowej pracy szkół, odtwarzaniu zbiorów naukowych bibliotek i gabinetów. Nauczaniu towarzyszył proces rekonstruowania dokumentacji, archiwów szkół i dokumentacji uczniów⁶⁷.

W pierwszych trzech latach działalności w realiach niepodległości widać szybko zachodzący proces transformacji samych szkół. Dwie lwowskie średnie szkoły realne przekształciły się w gimnazja ogólnokształcące o profilu matematyczno-przyrodniczym. Odpowiednio I szkoła realna w gimnazjum I, druga szkoła realna w gimnazjum XI. W przypadku tej ostatniej placówki jej klasy równorzędne zaczęły rozwijać się w humanistyczne gimnazjum XII (proces ten zakończył się w 1925 roku). W 1921 roku filia gimnazjum VII uległa przekształceniu w pełne samodzielne gimnazjum X o profilu humanistycznym. Gimnazjum humanistycznym stało się gimnazjum II, a klasyczne gimnazjum VIII przyjęło profil matematyczno-przyrodniczy. Profil klasyczny nowy (bez greki) uzyskało gimnazjum VII. Wydział humanistyczny powstał zaś w VI gimnazjum dawnego typu kla-

⁶⁵ *Ustawa o szkolnictwie średnim ogólnokształcącym: projekt Ministra WRiOP*, Warszawa 1922; *Program gimnazjum państwowego: wydział humanistyczny*, Warszawa 1922; *Program gimnazjum państwowego: język łaciński: oddział humanistyczny*, Warszawa 1922; *Program gimnazjum państwowego: wydział klasyczny*, Warszawa 1922; *Program gimnazjum państwowego: wydział matematyczno-przyrodniczy*, Warszawa 1922; Z. Wyróbk, *Program ministerialny gimnazjum państwowego*, „Muzeum” R. 35, 1920, z. 1, s. 1–27; K. Jarecki, *Uwagi nad programem naukowym szkoły średniej Ministerstwa WRiOP*, tamże, z. 3/4, s. 169–176; J. Kleiner, *W sprawie projektu ustawy o szkolnictwie średnim ogólnokształcącym*, tamże R. 37, 1922, z. 2, s. 113–121; *Program gimnazjum klasycznego*, tamże R. 38, 1923, s. 68–95; M. Lipska, *Koncepcje wychowania w polskich programach szkolnych okresu międzywojennego*, [w:] *Rozprawy z dziejów oświaty*, t. 12, Wrocław 1969, s. 33.

⁶⁶ F. W. Araszkiewicz, *Szkoła średnia ogólnokształcąca w Polsce w latach 1918–1932*, Wrocław 1972. *Monografie z dziejów oświaty*, t. 14, s. 20–21, 101 i następne.

⁶⁷ G. Siudut, *Państwowe męskie szkoły średnie ogólnokształcące na tle szkolnictwa średniego ogólnokształcącego we Lwowie w latach 1921–1939*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” R. 61, 2011, s. 85–113.

sycznego. Ciekawą drogę przebyły natomiast klasy równorzędne gimnazjum IV typu klasycznego, przekształcone w 1917 roku w gimnazjum realne, które w 1920 roku przekształciło się w IX gimnazjum o profilu humanistycznym z łaciną. Szkołami klasycznymi dawnego typu były nadal gimnazja III i IV, zaś gimnazjum V stało zakładem humanistycznym z dwoma wydziałami – humanistycznym i matematycznym⁶⁸.

Pracę wznowiły też oba gimnazja państwowe z ukraińską mową nauczania. Szkoły te w latach 1919–1939 mimo posiadania odrębnych kierowników, gron pedagogicznych i pracy w różnych budynkach były w związku filialnym⁶⁹.

W 1920 roku powstało też dzięki upaństwowieniu żeńskiej realnej miejskiej szkoły prywatnej pierwsze we Lwowie humanistyczne Państwowe Gimnazjum Żeńskie im. Królowej Jadwigi⁷⁰.

Wszystkie te zakłady w latach 1919–1921, a niektóre nawet po tym okresie, kilkakrotnie przechodziły zmiany swoich nazw i otrzymały, z wyjątkiem szkół państwowych z ukraińską mową nauczania, nowych patronów⁷¹.

Mimo więc przewalania się przez miasto i prowincję, której było stolicą, frontów wojny światowej, konfliktu polsko-ukraińskiego i wojny polsko-bolszewickiej lwowski ośrodek szkolny rozwijał się. Mimo wstrzymywania w poszczególnych przypadkach pracy, mimo niszczenia dorobku materialnego, mimo przejmowania budynków przez wojska wojujących stron szkoły trwały, co więcej, na ich bazie powstawały nowe placówki. Procesowi fizycznego rozwoju towarzyszył dynamiczny proces transformacji programów nauczania i wychowania. Stare programy szkolnej edukacji i wychowania wypracowane za c.k. monarchii w ogniu praktyki szkolnej, politycznej walki o kierunki wychowania i nowy kształt szkolnego ustroju przekształcane były i rozwijane w programy edukacyjne i projekty wychowawcze Polski niepodległej. Mimo licznych problemów gnębiących nowo powstające państwo, mimo bolesnych doświadczeń społecznych i politycznych dzień w dzień trwał w latach 1914–1922 proces przekształcania się samych szkół państwowych, trwały zmiany programowe i systemowe w oświacie i edukacji, ale pomijając chwilowe związane z sytuacją wojenną i okresy zamykania zakładów, proces nauczania i wychowania młodzieży trwał. Lwowski ośrodek edukacyjny mimo dziejowych zmian rozwijał się nadal, utrzymał rolę jednego z trzech obok Warszawy i Krakowa największych ośrodków edukacji II Rzeczypospolitej.

⁶⁸ Tamże, s. 94–112.

⁶⁹ Tamże, s. 107–111.

⁷⁰ Tamże, s. 111–112.

⁷¹ Tamże.

ANEKS

TEKST OBWIESZCZENIA WOJENNEGO
 GENERAŁA-GUBERNATORA HRABIEGO MICHAŁA BOBRINSKIEGO
 I GRADONACZALNIKA PUŁKOWNIKA [GENERAŁA] ALEKSIIJA SKAŁONA
 Z DNIA 17.12.1914 ROKU
 W SPRAWIE OTWARCIA ZAKŁADÓW NAUKOWYCH W GALICJI I BUKOWINIE
 Z DNIA 14.01.1915 ROKU⁷².

1. Osoby pragnące otworzyć zakłady naukowe powinny odnieść się do mnie z odpowiednią prośbą i otrzymać osobne pozwolenie na otwarcie szkół. Do podania powinien być dołączony spis personelu nauczycielskiego.

2. Wszelkie zmiany w personelu nauczycielskim mogą być prowadzone tylko za moją wiedzą i pozwoleniem.

3. Na żądanie moje albo osób działających z mego pełnomocnienia nauczyciele muszą być przez właścicieli szkół usuwani od pełnienia obowiązków.

4. Na żądanie moje albo osób działających z mego pełnomocnienia muszą być usunięte z używania w zakładzie naukowym podręczniki szkolne i książki do czytania i inne książki szkolne.

5. Nauce wszechrosyjskiego literackiego języka w zakładzie szkolnym musi się poświęcić nie mniej niż pięć godzin w tygodniu w każdej klasie.

6. Historia, geografia, język polski, historia literatury polskiej mogą być wykładane tylko na podstawie podręczników dozwolonych w Cesarstwie Rosyjskim albo dopuszczonych specjalnym pozwoleniem mojem, albo osób przeze mnie pełnomocnionych.

7. Religia powinna być wykładana przez katechetów tych wyznań, do których należą uczący się.

8. Do zakładów naukowych utrzymywanych przez zakonników lub zakonnice rzymsko-katolickich klasztorów nie mogą uczęszczać uczniowie i uczennice wyznania prawosławnego i grekokatolickiego.

Naruszenie jednego z tych rozporządzeń pociągnie za sobą zamknięcie zakładu naukowego.

⁷² W dokumencie występuje pułkownik Aleksiej Skalon, szef policji i naczelnik miasta Lwowa w chwili wydawania obwieszczenia. Za: J. Ch o ł o d e c k i - B i a ł y n i a, *Lwów w czasie...*, s. 117–118.

THE IMPERIAL-ROYAL PUBLIC SECONDARY SCHOOLS IN THE CITY OF LVIV
AND THEIR TRANSFORMATION INTO THE PUBLIC SECONDARY SCHOOLS
OF INDEPENDENT POLAND IN THE PERIOD FROM 1915 TO 1922

SUMMARY

In retrospect, the outbreak of the Great War in the summer of 1914 must be recognised as a trigger that changed the education model in Galicia. The process of legal and administrative transformation of the education framework in Galicia started overnight. The purpose of the adjustments was to accommodate the system of teaching, upbringing, organisation of education and the work of schools (including secondary schools) to the needs of the monarchy which at that time was in the state of war. The transformation of the Galician education system reached its peak in the period of sociopolitical upheavals, which resulted from the fall of the Dual Monarchy as well as from the acquisition of the former Galicia by the newly reborn Polish State. After a careful analysis, it has turned out that scholars should study the transformation period as divided into three homogenous phases. The first of these stages began together with the outburst of the War in the summer of 1914 and lasted until the end of the Russian occupation of Lviv. The second one began together with the end of that occupation in July 1915 and lasted until the fall of the Dual Monarchy. The third one covered the period of the rebirth of Poland in November 1918.

The most durable legacy of the Galician education model in the schooling system of Independent Poland consisted in the 19th century idea of basing the education of the young generation on the dominant position of an eight-form secondary school (*gimnazjum*). These schools were partially reformed after the programme debate which took place between 1919 and 1922. Therefore, the educational basis and the teaching personnel established before 1918 became the durable element transferred to the new generation.

On the brink of the Great War of 1914–1918, i.e. in the summer of 1914, the Lviv centre of secondary education enjoyed the position of the largest centre of secondary education in Galicia. A variety of religions and nationalities represented by the pupils had become its hallmark. Lviv was also the centre of an ongoing debate about the role of upbringing and education in the life of a nation. The teaching staff of Lviv's public secondary schools, consisting of distinguished pedagogues, had a significant impact on the results of education in those schools.

